

quasdam vere haberi realitates, quas nequeas ad substantiam revocare, non verearis illas admittere ac si essent quid repugnans.

DE SUPREMIS ACCIDENTIUM GENERIBUS.

I Suprema genera, ad quae omne accidens revocari potest, sunt iuxta Aristotelem novem: scilicet *quantitas, qualitas, ad aliquid*, seu *relatio, ubi, quando, situs, habere*, h. e. *vestitum, ornatum esse, facere, pati*. Cum certum sit quidquid accidentaliter de aliquo praedicatur, ad unam ex his classibus revocari, et eae satis ad invicem ratione distinguantur: nec improbanda est haec divisio, nec opus est aliam refingere; cum praesertim haec usu communi commendatur, et forte difficile sit aliam clariorem divisionem instituire; et tandem res non sit tanti pretii ut multum profecisse videaris, si aliam divisionem substitueris. Quod enim refert est clara et certa notitia eorum, quae sunt accidentia, quocumque tandem modo ea divides; dummodo in divisione faciendae rationes proprias singulorum discernas, et omnia comprehendas. Illud vero advertendum, accidens de his omnibus non univoce sed analogice praedicari: nam non est eadem ratio in omnibus; cum quaedam intrinseca sint, quaedam extrinseca: singulisque sit proprius modus essendi, quod impedit univocationem.

II Quaeri autem forte non immerito posset, cur in recensione supremorum generum, unus tantum locus tributus sit substantiae, novem vero loca occupet accidens: seu cur, quemadmodum accidens divisum est in novem genera, ita pariter in sua suprema genera non sit divisa substantia, puta in spiritum, et materiam etc.? Ut verum fatear, alia mihi probabilis ratio non occurrit, nisi quia omnes substantias unius esse rationis, h. e. univocas censebatur; aut quia haec divisio facta est cum alias substantias praeter corpora exsistere non constabat (neque enim huius divisionis auctor est Aristoteles); easque saltem univocas esse qui primum eam divisionem tradiderunt, putabant. Utrumque autem

falsum est, etiam in sententia Aristotelis, etsi solum substantias corporeas ponas: nam corpora caelestia e sententia eiusdem sunt incorruptibilia; et corruptibile, ac incorruptibile differunt genere (Metaph. X. 10). Sed de hac quaestione logica satis.

III Ceterum de substantiis specialibus agendum in Cosmologia, Antropologia, Theologia. De modis substantiarum, qui et aliis praeter substantias competere possunt, h. e. de infinito et finito, de necessario et contingente, etc. agemus in cap. IV Ontologiae. Nunc de accidentibus, non vero de omnibus. Nam de *quantitate* et de *loco* (ubi) praestat disserere in Cosmologia: *durationi* (quando) tum in Cosmologia, tum in Theologia quoque opportunissimus est locus: de *actione* et *passione* (facere et pati) dicendum erit heic in cap. seq.: de *situ*, qui est dispositio partium in loco, cum non sit nisi modus, agetur sufficienter in thesi seq. de Modis. Quoad *habere* sive *habitu*, ne confundatur cum habitu, qui est species qualitatis, haec tene ex S. Thoma: quaedam esse, in quibus inter habentem et id quod habetur, nihil est medium: ut inter subiectum et quantitatem: quaedam in quibus est media sola relatio, ut cum quis amicum habet: quaedam in quibus est aliquod medium, non quidem actio vel passio, sed aliquid ad modum actionis vel passionis, prout scilicet unum est ornans vel regens, et aliud ornatum vel rectum. Et ideo in his constituitur unum speciale genus rerum, quod dicitur *praedica-mentum habitus*. I. II. q. XLIX. a. 1.

IV Restant ergo duo accidentia, qualitas et relatio, quorum extensio maxime universalis est, et quorum notitia ad ceterorum quoque notitiam conducit.

Et quia in suis categoriis Aristoteles prius de relatione, quam de qualitate agit, nos pariter de illa primum disputabimus, brevibus propositionibus, ne longiores simus quam par est, rem omnem concludentes.

DE RELATIONE.

PROPOSITIO 1.^a *Omnis res existens est aliquid absolutum.*

Non dicimus rem omnem esse ex toto absolutam, sed esse aliquid absolutum, sive aliquo modo absolutum. Quid absolutum sit solemus facile declarare per negationem relativi, quod est magis notum. Et sane difficile est exprimere conceptum absoluti citra omnem negationem. Est autem absolutum id quod propria constat entitate independentem a quavis alia re tanquam elemento suae essentiae aut suae cognoscibilitatis. Iam vero res existens omnis est huiusmodi. Omnis enim res existens est entitas quaedam, ac proinde aliqua essentia distincta ab aliis (Ontologia th. II. p. 1. th. V p. 2). Hoc ipso autem quod est aliqua essentia distincta ab aliis; iam non postulat aliam rem ut elementum essentiae suae: licet enim postulare possit aliam rem ut causam sui efficientem, vel finalem; hae tamen causae sunt extrinsecae, atque idcirco elementum non sunt essentiae suae. Et rursus hoc ipso quod est aliqua essentia, iam est per se terminus sufficiens cognitionis, ut enim sit cognoscibile requiritur et sufficit ut sit aliquid, omnis autem essentia est aliquid.

PROPOSITIO 2.^a *Absoluta possunt habere ad invicem relationem.*

Id tum experientia liquet; videmus enim in hoc universo res omnes, quae absolutum aliquid sunt, pluribus relationibus vinciri, similitudinis e. g. dependentiae, et huiusmodi: tum constat ipsa ratione; ordo enim potest existere inter absoluta, ordo autem relationes supponit, et ex iis oritur quae inter res ordinatas intercedunt.

PROPOSITIO 3.^a *Relatio est habitudo alterius ad alterum, cuius proinde elementa tria sunt, subiectum, terminus et fundamentum.*

Aristoteles in Categoriis capite de relatione ita primum definitionem tradit relativorum: Προς τι τα τοιαυτα λεγεται οσα αυτα απερ εστιν, ετερων ειναι λεγεται, η οπωςουν αλλως

προς ετερον. *Ad aliquid* ea dicuntur quae id ipsum quod sunt aliorum esse dicuntur, vel quomodocumque prorsus ad aliud. « Quam definitionem exemplis declarat. Quaerens vero deinceps an aliqua substantia sit in numero relativorum, dubitationem iniicit an allata definitio sit ex omni parte vera, ratione habita prioris partis, nam substantia est aliquid absolutum, et tamen plures substantiae dicuntur esse aliorum: hinc aliam proponit definitionem minus ambiguam: εστι τα προς τι ος ειναι ταυνον εστι τω προς τι πως εχειν. Ad aliquid sunt ea quibus esse idem est ac ad aliquid aliquo modo se habere. Quae definitio iam quidem continebatur in priore definitione; declarat autem clarius quod esse sive ratio formalis *relativi* in eo tota est posita, ut *ad aliud se habeat*. Discrimen ergo huius definitionis a praecedente in eo est, quod in hac secunda indicatur pressius ratio formalis *relativi*, quod idem est ac *ad aliud se habere*: in praecedente autem subiectum potius relationis quam ratio formalis *relativi* significatur; ex quo dubitatio oriri poterat, an substantiae sint in genere relativorum. Videtur autem quibusdam discrimen utriusque definitionis in eo esse quod in priore usurpet Aristoteles verbum *dicuntur*, in altera verbum *sunt*, atque ita prior complectatur relationes rationis quoque, altera solummodo reales. Sed nulla est ratio huius interpretationis; nam in argumento, quo improbat Philosophus eam definitionem, de distinctione inter relationes logicas et reales nulla mentio habetur: quocirca verbum λεγεται accipiendum est sensu ontologico.

Liquet hanc non esse proprie dictam definitionem: ea tamen clarius et distinctius concipitur id, quod dicitur *ad aliquid προς τι*; nec alio modo suprema genera definiri possunt.

Iam vero si relativa sunt huiusmodi, relatio, quae est abstractum huius concreti, erit *habitudo alterius ad alterum*.

Notandum est definisse Aristotelem non abstractum, quod est relatio; sed concretum, nempe relativum. Perperam autem ex ea definitione *relativi* collegerunt quidam ex. gr. Conimbricenses in praedicamentis, definitionem hanc re-

lationis: nempe *ens cuius totum esse est aliud respicere*, seu *ad aliud se habere*. Nam 1° cum dicunt *ens*, dicunt iam aliquid absolutum praeter relationem; et videri potest hoc ens esse aliquod reale superadditum subiecto relativo. 2° Quia non est relatio, quae aliud respicit, sive ad aliud se habet; sed relativum: relatio vero est ipse respectus, ipsa habitudo ad aliud. Hinc ex hac definitione ita statuta orta est quaestio, et praeoccupata opinio de distinctione reali relationis a subiecto, eaque tributa Aristoteli, qui de ea ne cogitavit quidem. Neque relatio definiri debet *id per quod aliquod ad aliud se habet*: nam id, per quod aliquid ad aliud se habet, est ratio seu fundamentum relationis, et est aliquid absolutum, non ipsa relatio.

Ex definitione relationis patet tria esse elementa eiusdem, *subiectum, terminum, fundamentum*. Scilicet *id quod refertur, id ad quod refertur*, et *ratio aliqua cur id ad hoc referatur*. Ut in relatione similitudinis, puta inter Hectorem et Achillem, habes subiectum quod simile dicitur, e. g. *Hectorem*, terminum, cui similis dicitur h. e. *Achillem*; rationem, cur simile dicatur, quae est *virtus bellica*.

Ex eo quod unum ad aliud referatur, unitas quaedam exurgit ex utroque quatenus uniuntur simul in una ratione. Haec est unitas ordinis, quae in extremis simul sumptis reperitur.

PROPOSITIO 4.^a *Relatio alia est realis, alia rationis.*

Relatio realis dicitur ea, quae reperitur in rebus independenter a cogitante: quare ea ideo cognoscitur quia est, non ideo est quia mens illam excogitavit. Talis est relatio effectus ad causam: effectus enim cum fit, a causa sua dependet, etsi nemo de ea cogitet. Relatio rationis sive logica ea est, quae obiectis tribuitur eo quod mens cogitando, atque etiam volendo, eam ponit in rebus. Talis est relatio vexilli ad significandam aliquam determinatam nationem.

PROPOSITIO 5.^a *Ut relatio sit realis requiritur realitas duorum extremorum, subiecti et termini, et realitas fundamenti.*

Sane postulatur existentia subiecti et termini; quia

sunt elementa intrinseca relationis. Postulatur utriusque distinctio realis; quia, si sunt realiter idem, non habetur reapse id quod realiter referatur ad aliud. Postulatur realitas fundamenti pariter; quia et ipsum est de intrinseca ratione relationis. Quaeritur autem cuiusmodi debeat esse fundamentum quod realem gignat relationem. S. Th. in qq. disp. de potentia q. VII a. 10 enumerat duo fundamenta: h. e. vel *identitatem naturae* sive *essentiae* (cum essentiam dicimus, intelligimus aut substantiam, aut qualitatem, aut modum realem), vel *dependentiam*, ratione causalitatis. Scilicet 1° ea realiter referuntur, quae distincta cum sint, reperiuntur in eodem ordine essentialium, et est relatio similitudinis: vel 2° realiter ad aliud refertur id, quod ab eo fit, aut saltem realiter procedit. Aut, ut generalioribus verbis hoc alterum fundamentum significemus: id realiter ad aliud refertur, quod ab eo perficitur (ea perfectione, quae in effectu continetur), aut completur, vel saltem postulat necessario existentiam eius. Quod ultimum addimus propter Divinas Personas, in quibus verificatur quidem quod sint in eodem ordine naturae et una exigat aliam, quin tamen una alteram perficiat, quod nihilominus proprium est ipsarum; de quibus haec satis sit innuisse.

Ad relationem ratione essentialium vel qualitatis revocanda est relatio ratione quantitatis seu mensurae: sive sit quantitas proprie dicta, sive sit quantitas virtutis seu perfectionis. Et haec relatio dicitur *aequalitatis*. Quantitas enim et ipsa est modus quidam, quo substantia se habet, aut quo perfectio aliqua participatur.

Ratio doctrinae S. Th. haec est, quia per relationem realem unitas quaedam ordinis seu collectionis existit in rebus, quam intellectus quidem apprehendit, sed cuius unitatis fundamentum ipse non ponit in rebus, sed invenit. Hoc autem est ipsum fundamentum relationis: fundamentum ergo relationis realis debet esse tale, ut res ex seipsis ordinem seu collectionem quamdam constituent: atqui id 1° locum habet cum res sunt eiusdem essentialium, aut qualitatis, aut eidem subsunt mensurae; sic enim ex iis unus ordo existit.

2° Cum autem res sunt diversae naturae; quatenus diversae sunt naturae non adunantur, sed separantur. Restat ergo ut adunentur quatenus una in aliam agat, una ab alia perficiatur. « Rerum enim, quae sunt diversae secundum suas naturas non est colligatio in ordinis unitatem nisi per hoc quod quaedam agunt, et quaedam patiuntur » S. Thom. C. G. L. III. c. 69 n. 5. ergo.

Quare fundamentum relationis realis est vel identitas essentiae, vel dependentia aut perfectibilitas. Prima est relatio *similitudinis* aut *aequalitatis*; altera dici potest *dependentiae*, vel generatim *perfectibilitatis*.

PROPOSITIO 6.^a *Relatio realis distingui solet in transcendentalem sive necessariam, et praedicamentalem sive contingentem.*

Transcendentalis est, cum respectus ad aliud comitatur necessario essentiam aliquam; ut relatio creaturae ad creatorem. *Transcendens* dicitur; quia nullo determinato genere rerum continetur. *Praedicamentalis* est ea relatio, quae potest adesse et abesse a subiecto, unde *contingens* dicitur. Talis est relatio similitudinis, quam homo quivis habet ad alium. *Praedicamentalis* dicitur; quia posita est inter praedicamenta sive categorias; inter ea vero locata est, quia cum sit contingens se habet ad modum accidentis, cuius novem genera ibi recensentur.

PROPOSITIO 7.^a *Cum una ex traditis conditionibus deest ex parte rei, relatio non est realis sed rationis.*

Relatio rationis non est ea qua extrema sub una ratione logica adunantur; id enim et relationi reali competit: sed ea est cuius elementa vel omnia, vel quaedam non sunt a parte rei, sed ponuntur a ratione. Elementa relationis realis sunt realitas, et distinctio duorum extremorum, ac fundamentum relationis. Si ergo non sint realia duo extrema, ut relatio similitudinis inter duas chimeras; vel non sint distincta, ut relatio identitatis inter spiritualitatem et simplicitatem, inter naturam et suppositum; vel desit fundamentum relationis, ut si componas bruta intelligentia et loquentia cum homine intelligente et volente, relatio est

rationis, non realis. Sane si vel unum eius elementum essenziale deest, desinit relatio realis; quia essentia quaevis ut sit, requirit omnia sua elementa (th. II. p. III); deficiente autem relatione reali restat relatio rationis, quae locum habet, si vel omnia, vel quaedam elementa suppeditentur a ratione.

PROPOSITIO 8.^a *Multiplex distingui potest relatio rationis.*

Quoniam relatio rationis opus est rationis, distingui primum potest relatio rationis *theoreticae*, et relatio rationis *practicae*. Illa est, quam ratio ponit in suis conceptibus, vel in rebus prout eas ipsa concipit; haec est, quam ratio, accedente imperio voluntatis, ponit in rebus prout sunt in se ipsis. Porro relatio rationis theoreticae habetur cum vel ipsa ratio ponit extrema, ut genera et species, quae sive inter se comparat, sive cum individuis; vel ponit distinctionem inter extrema, ut cum distinctis proprietatibus ab essentia, habitudo inter has et illam consideratur; vel ponit fundamentum, ut cum aliquid alteri attribuit, quo simile alteri concipiatur; vel propter reale fundamentum cur unum ad alterum referatur, concipit hoc quoque ad illud referri, ut cum ratione creationis creaturae realiter referantur ad Deum, concipit Deum referri ad creaturas. Scilicet Deus eo quod est realis causa rerum, et terminus proinde, ad quem omnia referuntur, concipitur ad modum termini correlativi, non autem perfectibilis, sed perficientis tantum, non ordinati, sed ordinantis omnia. Atque dici potest esse in Deo erga creaturas relationem quamdam eminentiae propriam ipsius. Ad eandem classem spectat relatio rei cognitae ad subiectum cognoscens; hoc enim realiter ad eam refertur quotiescumque ab ea realiter determinatur; illa autem, licet ordinem transcendentalem dicat ad ens cognoscitivum, tamen ad hoc vel illud cognoscens, cum eam cognoscit, nullam per se relationem realem habet; nam cognitum esse est simplex denominatio extrinseca.

Relationes rationis practicae eae sunt, quas mens, voluntate adiuncta, inter res instituit, in quibus est quidem

fundamentum ut possint relationem quamdam habere, non tamen actu habent nisi ex institutione rationis. Ita relatio signi inter certas voces et certas ideas, relatio inter vexillum et nationem. Huiusmodi relationes sunt logicae, non reales; quia manentibus prorsus iisdem rebus abesse possent, sed concipiuntur a ratione. Concipiuntur autem eo quod ratio, accedente imperio voluntatis, prius eas instituit, voluitque res hunc ordinem inter se pro hominibus habere, h. e. ita res debere ab hominibus concipi. Liquet non eundem esse actum, quo ea relatio instituitur, et quo instituta cognoscitur, nec omnem rationem cognoscentem has relationes esse debere illam, quae eas instituit.

Ad hoc genus relationis revocatur relatio socialis superioris et subditi, seu relatio iurisdictionis et subiectionis. Haec enim relatio ad ordinem moralem spectat quemadmodum ius regendi, et debitum obediendi; atque pendet ab exigentia naturae, seu voluntate ordinatoris naturae, ut in societate domestica, aut civili, vel ab institutione positiva Dei, ut in Ecclesia; quae exigentia naturae, aut voluntas positiva Dei ut hic sit superior, ille subditus, vim suam actu exerunt positis quibusdam contingentibus adiunctis. Fundamentum proinde huius relationis est reale, est enim ea exigentia naturae, aut positiva institutio Dei, quae positis certis adiunctis, puta electionis, pro certis personis valet: atque reale est ius superioris, ac reale debitum subditi obediendi: quia vero hoc ius, et hoc debitum sunt aliquid morale, quod ordine rationis continetur, et relatio inter superiorem et subditum non est nisi hoc ius et hoc debitum simul posita, patet relationem hanc ad ordinem moralem spectare, et esse relationem rationis practicae, rationis nempe divinae quae, voluntate adiuncta, socialem ordinem vel naturalem, vel positivum instituit.

PROPOSITIO 9.^a *Relationes sive reales, sive rationis, tum mutuae, tum mixtae esse possunt.*

Mutua relatio dicitur cum utrumque extremum eodem modo (h. e. vel realiter, vel logice) ad alterum refertur. Relatio mutua potest esse eiusdem denominationis in utro-

que extremo; ut relatio similitudinis: vel diversae, qualis est inter causam et effectum, ut inter patrem et filium. Relatio mixta dicitur cum ex una parte est relatio realis, ex alia rationis, ut inter Deum et creaturas, inter rem cognitam, et intellectum cognoscentem.

PROPOSITIO 10.^a *Exsistunt in rerum natura relationes reales.*

Relatio realis est habitudo unius ad aliud citra operationem mentis ex ipsis naturis emergens: atqui citra operationem mentis adest haec habitudo in rebus, nam etiam nemine cogitante vere effectus pendet a causa, vere unus homo est alteri similis etc. Ergo.

Dices: ut relatio habeatur requiritur comparatio quaedam extremorum, quae fit per intellectum: ergo relatio citra intellectum non est.

Resp. Comparatio requiritur ut ad unitatem logicam extrema revocentur, quod fit per intellectum, *conc.* ut ordo realis exsistat, *neg.* immo hic supponitur comparationi.

Adverte cum Ptolemaeo vocare aliquos relationem *formalem* ipsam comparationem extremorum, seu extrema comparata, et ad unitatem logicam revocata. Hoc sensu accepta relatio formalis est in mente formaliter, in rebus fundamentaliter. Alii relationem formalem vocant ipsum realem ordinem, qui praesupponitur comparationi mentis. Hoc sensu accepta relatio formalis est in rebus.

PROPOSITIO 11.^a *Relatio realis non distinguitur realiter, sed ratione tantum, a fundamento et subiecto eiusdem.*

Docemus nempe relationem realem non esse ullam entitatem distinctam a fundamento relationis, ex. gr. relationem similitudinis inter duo alba non esse aliquid reale praeter albedinem, quae in iis reperitur.

Tantundem affirmatur cum dicitur relationem realem non distingui realiter a subiecto relato. Adverti debet fundamentum relationis realis, si adaequate spectetur, non inesse soli subiecto, sed etiam termino. Ut enim ex. gr. Petrus sit similis alteri in natura, requiritur ut etiam in altero sit haec natura. Cum vero negamus relationem distingui a

fundamento, sumimus hoc inadaequate, prout est in subiecto quod refertur: quaestio est enim de relatione qua unum ad alterum refertur; quae singillatim in singulis reperitur. Ordo autem qui ex relationibus critur identificatur fundamento adaequate sumpto, et est realiter ipsa collectio subiectorum relativorum.

Propositio ita demonstratur: 1° quidquid reale est, est aliquid absolutum (prop. 1°): si relatio est aliquod ens, erit aliquid absolutum. Iam si est aliquod absolutum non est amplius sola relatio, sed id quod habet relationem. Nequit ergo relatio esse aliqua realitas distincta realiter a subiecto relato.

2° Si relationes inter duo sint duae res, quaeri potest an sint sibi ipsis similes? id autem negari nequit, cum sint duo entia in eodem ordine; sunt ergo similes: erunt ergo similes per aliam relationem, et ita porro: unde realitatum processus seu multitudo infinita actu erit.

3° Existente a parte rei subiecto, termino et fundamento habentur omnia, quae sufficiunt ut relatio sit realis: ergo inutilis et reiicienda est entitas relationis. Sane supponamus Deum destruere hanc entitatem, ex. gr. relationem similitudinis inter duo alba; quae entitas, si est res distincta a subiecto et fundamento, potest certe destrui a Deo, manente subiecto et fundamento: quaerimus an illa duo maneant adhuc similia? manifestum est manere; ergo.

4° Nequit in rerum natura adsignari causa producens has entitates. Fit enim ex. gr. aliquid simile alteri hoc ipso quod alterum cum eadem forma incipit existere; etsi longissime distet: iam vero quid eam entitatem in priore producit? Non res quae incipit existere; quia distat: non subiectum in se eam producit, quia deest determinans ad hanc operationem; nam vel agit necessario, vel libere: si necessario, determinans debet esse praesens, hic autem terminus relationis, qui determinare posset, distat; si agit libere, determinatio est per cognitionem; an vero paries cognoscit alium parietem dealbari? Porro ex eadem ratione nulla alia causa physica adsignari potest, quae hanc entitatem producat, vel eius productionem determinet; ergo.

Igitur relatio realis est ipsum relativum: existunt nempe relativa, non relationes distinctae. Quapropter absolutum et relativum sunt realiter idem. Prout res in seipsa spectatur est absoluta, prout componitur cum alia est relativa.

Nec divinae relationes reales postulant ut dicamus relationem esse entitatem quamdam superadditam absoluto: imo potius contrarium postulant. Certum est enim eandem esse perfectionem realem Patris et Filii, et Spiritus sancti si autem relatio ex se est aliqua entitas praeter absolutum, cum omnis entitas sit perfectio; haud facile intelligitur quomodo e. g. Spiritus Sanctus sit aequae perfectus ac Pater. Relatio enim paternitatis propria est Patris: porro si relatio, prout relatio est, quaedam est entitas: est quoque quaedam realis perfectio Patris quae non est propria aliarum personarum. Nec potest esse communis prout est aliqua res, nam prout est haec res, est relatio, dicitur enim relatio esse res quaedam; atqui relatio paternitatis propria est Patris, sicut relatio filiationis propria est Filii, et relatio spirati propria Spiritus Sancti, ac relatio spirantis communis Patri Filioque. Praeterea in Patre et Filio duplex est relatio realis, in Spiritu Sancto una: si ergo relatio per se est res quaedam praeter absolutum, idque cogimur admittere propter mysterium Trinitatis, quoniam omnis realitas est perfectio quaedam, minus perfectionis erit in tertia persona quam in prima et secunda. Est ergo relatio realitas et perfectio quaedam, sed non alia a realitate et perfectione absoluti, quod se habens alio et alio modo, et absolutum est et relativum.

Adverte 1° relationem in concreto esse idem ac esse ad aliquid. Quia vero relatio identificatur extremis relativis concipitur quoque habere esse in ipsis extremis. Convenit ei ergo esse ad, et esse in. Haec tamen non distinguuntur nisi ratione, nam relatio, prout formaliter spectatur, est ipsum esse ad; prout spectatur materialiter, h. e. in subiectis quae referuntur, dicitur esse in. 2° Quamvis entia absoluta seorsim sumpta sint indifferentia ad relationem,

non sunt tamen indifferentia sumpta simul. 3° Aliquid incipit referri ad aliud aliquando per solam mutationem termini, ut paries iam existens albus incipit referri ad parietem recens dealbatus: aliquando per mutationem sui, ut paries ille recens dealbatus ad parietem iam album. Sed mutatio in eo est quod fundamentum accedat relationis, non quod fundamento nova entitas accedat quae sit relatio. 4° Pereunte termino, nihil amittitur realitatis a subiecto, sed solum cessat realitas collectionis; et subiectum mutatur extrinsece. 5° Ut aliquid sit reale, non est necesse ut reale sit realitate distincta a realitate illius, quod conceptu ab eo distinguitur; ut ostendemus uberius loquentes de modis.

Porro axiomata quaedam circa relativa sunt haec. 1^m Relativa distinguuntur inter se.

2^m Relativa reduplicative accepta sunt simul cognitione. Quamvis enim ore proferas e. g. nomen tantum filii, intellectu tamen, si rem significatam apprehendis, cogitas quoque patrem, seu illum a quo est filius.

3^m Ad relationem non datur motus h. e. relatio non est terminus alicuius actionis eam producentis: sed actione producitur ens quod relationem habet.

4^m Non relatio, sed relativum refertur ad aliud.

5^m Relatio est ad terminum sive absolutum, sive cor-relativum, non ad aliam relationem.

DE QUALITATE.

I *Qualitatem dico*, inquit Aristoteles in Categoriis c. 6, *secundum quam aliqui dicuntur quales*. Haec est una ex definitionibus Aristotelis, quae a suis obtrectatoribus carpi solet. Verum nec locus erat propriae definitioni, nec Philosophus significat se velle definire; sed utitur notione communi, provocans ad usum communem loquendi; vultque dicere: quidquid respondemus ad interrogationem ποιον τουτο εστι; quale hoc est? id voco qualitatem; illud porro omnibus est notum, qui loqui sciunt. Quatuor autem qualitatis species recenset Aristoteles, 1^m habitum et dispositio-

nem: 2^m potentiam et impotentiam physicam: 3^m qualitates passibiles, et passiones: 4^m figuram corporum. Addit vero forte aliam esse speciem qualitatis; sed has esse maxime notas.

II Iam vero habitus est id quo subiectum bene vel male sive in se ipso, sive ad operandum disponitur permanenter; si ea dispositio sit facile mobilis, retinet nomen commune *dispositionis*. Ita auctore Aristotele, habitus sunt *scientia et virtus*; dispositiones autem sunt *calor et frigus, sanitas et infirmitas* in pluribus subiectis.

III Alteram speciem sic declarat Philosophus: « Aliud genus qualitatis est, secundum quod dicimus aliquos aptos ad pugilatum, vel cursu valentes, vel utentes prospera valetudine, vel valetudinarios (quibus addit deinceps durum et molle); et generatim ea, quae secundum potentiam physicam et impotentiam dicuntur. » Itaque ipsa potentia, vel impotentia physica secundum quam quales denominamur, est altera species qualitatis. Ex quo patet discrimen a prima specie: nam, ut idem explicat, non dicitur quis valens cursu, aptus ad pugilatum, valetudinarius, etc. eo quod sit *aliquo modo dispositus* (h. e. *bene*, vel *male*) sed tantum *propter physicam potentiam, aut impotentiam faciendi aliquid cum facilitate, aut aliquid facile vitandi*.

Scilicet *habitus* dicitur id quo quis dispositus est ad aliquid, *bene* vel *male*, nempe congruenter, vel incongruenter suae naturae, quae est finis et mensura eorum quae ipsi insunt: quare in prima specie qualitatis habetur ratio *boni et mali*. *Potentia* vero aut *impotentia* physica dicuntur solum relate ad actionem vel passionem, quae possit, aut non possit facile fieri, vel vitari, qua in re ratio non habetur dispositionis ad aliquid convenientis naturae subiecti. Adverte 1° exempla omnia ab Aristotele allata huius naturalis potentiae et impotentiae, non spectare ad potentiam aliquam vel impotentiam essentialem, sed accidentalem, quae salva natura abesse posset: 2° definire Aristotelem potentiam hoc pacto, ut sit ea, quae potest *facile* aliud efficere, et *facile* cavere malum. Quare facultates essentielles non sunt, auctore Aristotele, recensendae inter qualitates accidentales.